

Вікторія Ю. Медвідь¹, Олександр О. Науменко²

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТИМУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У науковій статті здійснено аналітичне дослідження функціонування сектору малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. Метою дослідження є оцінка сучасного стану державної політики підтримки та стимулювання малого та середнього бізнесу, аналіз ефективності ключових механізмів, а також розробка науково обґрунтованих рекомендацій для удосконалення системи підтримки з урахуванням воєнних викликів та стратегічних цілей сталого відновлення.

Встановлено, що вплив кризових явищ 2022-2025 рр. призвів до дестабілізації фінансової стійкості малого та середнього бізнесу. Аналіз глобальних та національних індикаторів (Global Business Complexity Index, UBI) засвідчив, що ділова активність залишається в зоні песимістичних очікувань через домінуючий вплив нефінансових ризиків та високу невизначеність. З'ясовано, що в умовах війни соціальна відповідальність бізнесу трансформувалася в елемент національної стійкості, з фокусом на життя важливих завданнях (пряма допомога ЗСУ, збереження робочих місць, підтримка внутрішньо переміщених осіб).

У дослідженні виявлено, що існуючі механізми державної підтримки переважно орієнтовані на обіговий капітал і недостатньо інтегрують критерії соціальної відповідальності. Ключовим результатом дослідження є розробка стимулюючої моделі оптимізації державної фінансової підтримки, заснованої на інтеграції стратегічних цілей та оптимізації витрат. Модель представлена у вигляді завдання максимізації суспільного добробуту, що дозволяє визначити оптимальний профіль функції підтримки шляхом балансування агрегованого внеску у відновлення, середнього рівня соціальної відповідальності та фіскальних витрат. Незважаючи на визначені лінійні та статичні обмеження моделі, її застосування дозволить перейти до системної, цільової та дієвої підтримки, забезпечуючи синергетичний ефект для економічного зростання та розвитку соціального капіталу в період поступального відновлення.

Ключові слова: державна політика, сучасні виклики, стимулювання, соціальна відповідальність бізнесу, малий та середній бізнес, модель, фінансова підтримка, воєнний стан, відновлення, менеджмент, національна стійкість.

Форм. 1. Рис. 6. Літ. 24.

DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-290-257-267

Viktoriia Medvid, Oleksandr Naumenko

STATE POLICY OF STIMULATION AND SUPPORT FOR SOCIALLY RESPONSIBLE SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

This scientific article presents an analytical study of the functioning of the Small and Medium-sized Business (SMB) sector in Ukraine under wartime conditions. The research aims to assess the current state of state policy for SMB support and stimulation, analyze the effectiveness of key mechanisms, and develop scientifically grounded recommendations for improving the support system, taking into account wartime challenges and the strategic goals of sustainable recovery.

¹ Poltava State Agrarian University, Ukraine.

² Poltava State Agrarian University, Ukraine.

It is established that the impact of the crisis phenomena in 2022-2025 led to the destabilization of the financial resilience of SMBs. An analysis of global and national indicators (Global Business Complexity Index, UBI) revealed that business activity remains in the zone of pessimistic expectations due to the dominant influence of non-financial risks and high uncertainty. It is found that under wartime conditions, corporate social responsibility (CSR) has been transformed into an element of national resilience, focusing on vital tasks (direct assistance to the Armed Forces of Ukraine, job retention, support for internally displaced persons).

The study identifies that existing mechanisms of state support are primarily focused on working capital and insufficiently integrate social responsibility criteria. The key result of the research is the development of a stimulating model for optimizing state financial support, based on the integration of strategic goals and cost optimization. The model is presented as a public welfare maximization problem, which allows for the determination of the optimal profile of the support function by balancing the aggregated contribution to recovery, the average level of social responsibility, and fiscal expenditures. Despite the defined linear and static limitations of the model, its application will allow for a transition to systemic, targeted, and effective support, ensuring a synergistic effect for economic growth and the development of social capital during the period of gradual recovery.

Keywords: state policy, modern challenges, stimulation, corporate social responsibility, small and medium-sized business, model, financial support, martial law, recovery, management, national resilience.

Peer-reviewed, approved and placed: 15.08.2025.

Постановка проблеми. Повномасштабна військова агресія на території України ускладнила та трансформувала умови ведення бізнесу. Обстріли критичної інфраструктури, руйнування виробничих потужностей, розрив логістичних ланцюгів, великі міграційні потоки, відтік робочої сили та зменшення внутрішнього попиту суттєво вплинули на фінансову стійкість та операційну спроможність більшості суб'єктів господарювання незалежно від виду діяльності та територіального розміщення. При цьому, в умовах низької макроекономічної стабільності, інфляційних процесів, обмеження доступу до фінансових ресурсів (інвестиції, кредити) для суб'єктів малого та середнього бізнесу, державна політика підтримки та стимулювання набуває стратегічного значення. Така політика має бути спрямована не лише на організаційно-фінансову підтримку, але й на стимулювання соціально відповідальної діяльності.

Сучасні умови ведення бізнесу, виклики воєнного стану, постійні ризики та невизначеність зумовлюють необхідність розробки та впровадження ефективних, гнучких та цільових механізмів державної підтримки малого та середнього бізнесу. При цьому, урахування соціальної відповідальності як елемента сталого відновлення та стабілізації економіки України, дозволить активізувати залучення малого та середнього бізнесу у гуманітарних, соціальних та відновлювальних процесах. Такий підхід дозволить забезпечити синергетичний ефект для економічного зростання та розвитку соціального капіталу країни у післявоєнний період. Отже, формування системної, цільової та дієвої підтримки малого та середнього бізнесу в Україні є важливим та актуальним завданням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні питання та окремі прикладні проблеми розвитку малого та середнього бізнесу розкриті у значній

кількості публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених. Дослідники Гнатик Я., Овандер Н., Томах В. [9] зазначають, що малий та середній бізнес є основою національної економіки та важливим інструментом самореалізації громадян. Автори Калічева Н., Бредиха М., Шевченко В. [13] у своєму дослідженні доводять, що розвиток підприємництва має базуватися на соціально відповідальній поведінці усіх учасників економічних відносин, а соціальний діалог є необхідною умовою для формування конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу. Опис нових можливостей розвитку малого та середнього бізнесу за рахунок впровадження концепції відкритих інновацій та цифрової трансформації фінансового сектору висвітлено у наукових працях зарубіжних дослідників Jovovi D. [1] та Su Z. [2]. При цьому, Безугла Л., Герасименко Т., Белобородова М., Нечепуренко М. [6], аналізуючи соціальні інновації, виявляють тенденції низької рентабельності малого бізнесу та наголошують на необхідності активізації державної підтримки його фінансової безпеки.

Аналізуючи емпіричні дослідження, варто зауважити, що основне місце займає фінансово-кредитна тематика. Так, державна програма «Доступні кредити 5-7-9%» визнана найбільшою антикризовою ініціативою, яка зробила значний внесок у стабілізацію та розвиток малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану [3;12;17], що підтверджується також даними Фонду розвитку підприємництва [21]. Однак, більшість праць має критичний висновок: програмна підтримка орієнтована виключно на формування обігового капіталу, тоді як частка розвиткових проектів залишається недостатньою [15].

Значна кількість досліджень присвячена міжнародній та грантовій підтримці [19]. Зокрема, грантове фінансування від ініціатив EU4Business має важливе значення для забезпечення економічного зростання та соціальної згуртованості на постраждалих територіях за рахунок підтримки місцевого підприємництва [14]. Водночас, фінансування Міжнародних фінансових інституцій здебільшого орієнтоване на великі інфраструктурні проекти [3]. Важливий доробок мають дослідження регіонального виміру розвитку підприємництва за рахунок місцевих ініціатив. Так, Устименко М. [24], Гнатик Я., Овандер Н., Томах В. [9] наголошують на необхідності розробки оптимізованої регіональної стратегії шляхом впровадження інноваційних кластерів та розвитку екосистем підтримки, що дозволить посилити співпрацю бізнесу з науковими установами та підвищити загальний рівень інноваційності та стійкості. Окремі питання формування регіонального механізму підтримки малого та середнього бізнесу також досліджується авторами Бабичем І. та Юрком І. [5].

У стратегічному та правовому полі політика підтримки набуває євроінтеграційного виміру. Дослідження Возняковської К. [7] підтверджує, що імплементація європейських вимог щодо регулювання державної підтримки є необхідною умовою для забезпечення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу та полегшення доступу до європейських ринків. На загальнодержавному рівні Мельник М., Мединська Т. [16] визначили необхідність усунення неузгодженості стратегічних документів та запропонували

конкретні пріоритетні заходи розвитку бізнесу. Автори [10] використовуючи низку експертних та статистичних методів, окреслюють важливість досліджень спрямованих на вирішення проблем ефективної протидії сучасним фінансовим загрозам і ризикам у контексті реалізації державної політики розвитку малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану.

Попри значну теоретичну, емпіричну та практичну базу у наукових дослідженнях зберігається відсутність системних досліджень конкретних державних механізмів, які б інтегрували фінансове стимулювання з критеріями соціо-еколого-економічної відповідальності малого та середнього бізнесу. Саме ця проблематика зумовлює актуальність наукового пошуку.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану державної політики підтримки та стимулювання малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни, аналіз ключових механізмів та інструментів підтримки, їх ефективності та обмежень, а також розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення системи підтримки підприємництва з урахуванням специфіки воєнних викликів та стратегічних цілей сталого відновлення та розвитку економіки країни.

Основні результати дослідження. Сучасний стан функціонування малого та середнього бізнесу в Україні характеризується значним впливом кризових явищ та системних проблем. В умовах воєнного стану навантаження на суб'єкти малого та середнього бізнесу досягає критичного рівня. Це суттєво впливає на забезпечення їх фінансової стійкості та спроможності. Аналіз статистичних даних (2018-2024 рр.) дозволяє стверджувати про значне домінування кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу над великими підприємствами (рис 1). За досліджуваний проміжок часу суттєві зміни відбулися і в показниках рентабельності суб'єктів господарювання. Так, якщо у 2018–2021 рр. рентабельність сукупної діяльності підприємств незалежно від розміру та виду діяльності утримувалася на позитивному рівні, то у 2022 р. було зафіксовано суттєво погіршення показників, що свідчить про глибоку дестабілізацію фінансового стану підприємницького середовища (рис. 2). Проте, варто наголосити, що незважаючи на руйнівний вплив війни, суб'єкти малого та середнього підприємництва продемонстрували стійкість. У 2023 році бізнес почав адаптуватися до нової економічної ситуації [18].

Необхідно зазначити, що важливими глобальними індикаторами оцінки бізнес середовища є Doing Business Index (2003-2021 рр.) та Global Business Complexity Index (2013 р. – до теперішнього часу).

При чому, Doing Business Index був ключовим аналітичним інструментом, розробленим з метою надання практичної допомоги урядам країн. Індекс укладався Світовим банком на підставі 10 річних індикаторів (адміністративні вимоги, фінансово-правове забезпечення, захист прав інвесторів, фіскальна політика, міжнародні торгівля тощо) [4]. Фокус оцінки: регуляторне середовище та адміністративні перешкоди. У 2019 році Україна займала 71 позицію у рейтингу індексу «Легкість ведення бізнесу».

Global Business Complexity Index укладається TMF Group на підставі дослідження 290 показників, згрупованих за трьома основними напрямками (бухгалтерський облік, HR, правове регулювання). Фокус оцінки: складність комплаєнсу (відповідності) та регуляторного навантаження.

Рис. 1. Кількість суб'єктів великого, середнього та малого підприємництва у 2018-2024 рр., одн., складено авторами за [11]

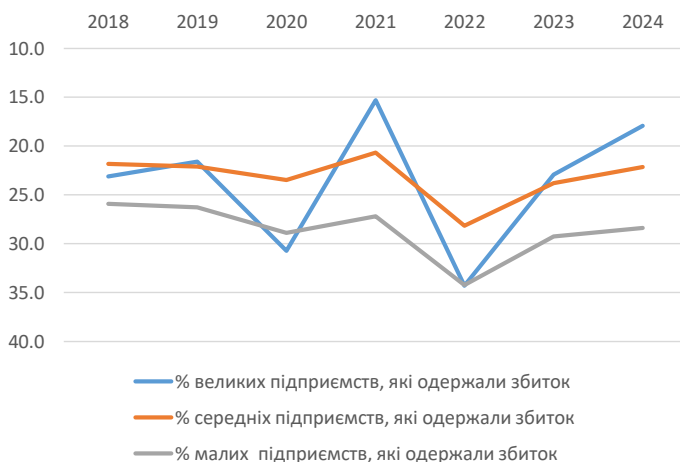

Рис. 2. Рентабельність діяльності підприємств у 2018-2024 рр., %, складено авторами за [11]

У 2024 р. Україна займає 24 місце у глобальному індексі складності ведення бізнесу (Global Business Complexity Index); у 2023 р. – 17 місце; у 2022 р. – 31 місце (рис. 3).

Ще одним важливим індикатором ділової активності є індекс UBI (Ukrainian Business Index). Цей індекс розроблений для оцінювання поточного стану та перспектив малого та середнього бізнесу в Україні. Його дані є результатом соціологічних досліджень підприємців різних галузей. Індекс оцінює такі фактори, як рівень оптимізму, ділові очікування, ступінь завантаження виробничих потужностей та загальні перспективи розвитку бізнесу. Вимірювання здійснюється за 100-бальною шкалою, де 50 балів слугує нейтральною точкою.

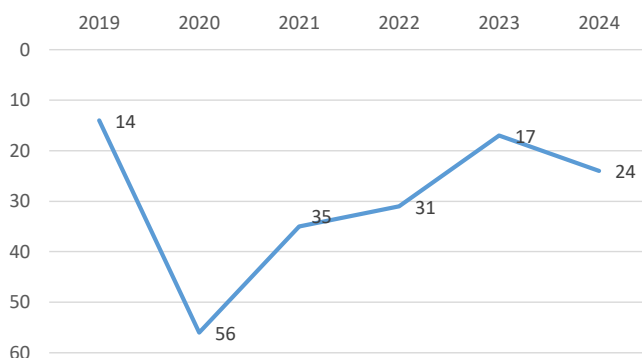

Рис. 3. Місце України в рейтингу Global Business Complexity Index, складено авторами за [8]

Значення вище 50 сигналізує про позитивні (оптимістичні) очікування та зростання впевненості у підприємницькому середовищі, тоді як значення нижче 50 вказує на переважання негативних (песимістичних) настроїв (рис. 4).

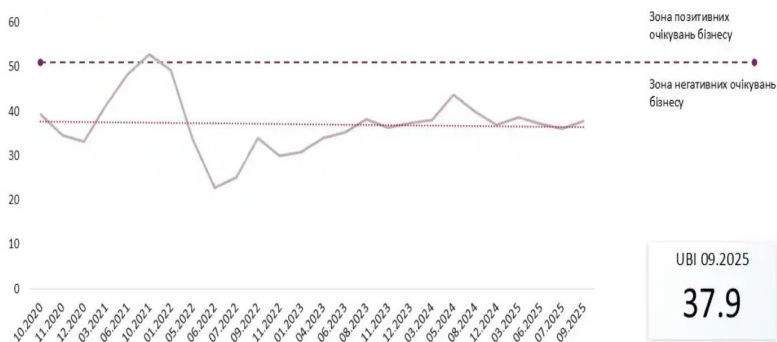

Рис. 4. Індекс активності бізнесу, 2020-2025 рр., [22]

Досліджуючи рис. 4 можна побачити, що індекс UBI в Україні станом на вересень 2025 року залишається в зоні негативних очікувань (значення 37,9 бала зі 100), що підтверджує стійке переважання песимістичних настроїв серед підприємців в умовах воєнного стану та необхідність розробки дієвих державних механізмів підтримки цього сектора економіки.

У контексті необхідності нівелювання негативних очікувань та забезпечення економічної стійкості уряд України ввів низку загальнодержавних програм, спрямованих на прямі субсидії та кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу [16], включаючи: програму e-Робота, кредити під низький відсоток («5-7-9%»), фінансову допомогу за договорами факторингу та фінансового лізингу, «FinancEast» тощо [12]. Також варто зауважити, що важливим джерелом підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу є міжнародні програми допомоги. Варто зауважити, що протягом 2022–2024 рр.

зовнішнє фінансування, яке загалом сягнуло близько \$5,1 млрд США (рис. 5), відіграло ключову роль у стимулюванні інвестицій та відновленні українського малого та середнього бізнесу [3].

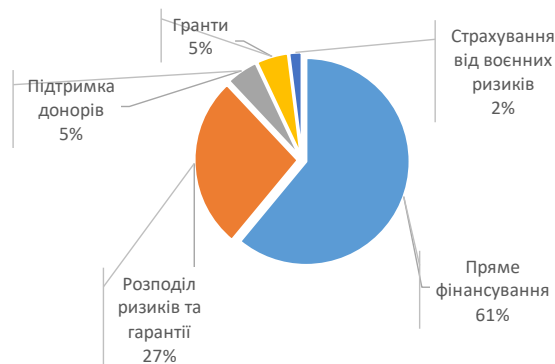

Рис. 5. Діяльність міжнародних фінансових установ в Україні за типом фінансових інструментів, 2022-2024 р. %, [3]

Результати опитувань представників сектору малого та середнього підприємництва [18] підтверджують визначальну роль міжнародної допомоги у забезпеченні їхньої стійкості. Так, з початку повномасштабного вторгнення, 10,1% опитаних українських компаній повідомили про отримання фінансової допомоги від міжнародних організацій. Більше того, грантові ресурси міжнародних партнерів України стали одним із п'яти найбільш популярних інструментів підтримки, які використовував підприємницький сектор після 24 лютого 2022 року.

Необхідно зазначити, що аналіз результатів опитування підприємців щодо ключових факторів, які перешкоджають відновленню та розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, ілюструє домінуючий вплив нефінансових ризиків та невизначеності на ділову активність. Найбільш значущими бар'єрами є: непередбачуваність розвитку загальної ситуації в Україні та на внутрішньому ринку (58,3% респондентів); непередбачувані дії держави, які можуть погіршити стан бізнесу (50,7%); відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів (49,4%), нестача кваліфікованих працівників (42,1%) тощо [18].

Таким чином, узагальнюючи основні результати сучасного функціонування та розвитку малого та середнього бізнесу в Україні можна виділити такі основні критерії впровадження принципів соціальної відповідальності (рис. 6).

Тобто, як видно з рис. 6., соціальна відповідальність в умовах війни зміщується від «класичних» тем (екологія, благодійні акції, трудові відносини, корпоративна етика, прозорість тощо) до життєво важливих завдань (допомога ЗСУ, ВПО, постраждалому населенню, збереження робочих місць, ресурсна оптимізація тощо). У таких умовах соціальна відповідальність бізнесу стає елементом національної стійкості [20; 23].

У процесі проведення дослідження було розроблено стимулюючу модель на основі економіко-математичної постановки, яка спрямована на інтеграцію соціальної відповідальності бізнесу, як критерію для оптимізації державної фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в умовах війни. Така модель може бути подана у вигляді завдання оптимізації, спрямованого та максимізацію суспільного добробуту (W) шляхом визначення оптимального профілю функцій фінансової підтримки $F(\cdot)$ з урахуванням реакції підприємницького середовища.

Рис. 6. Критерії соціально-еколого-економічної відповідальності малого та середнього бізнесу в Україні в умовах воєнного стану, розроблено авторами

У загальному вигляді цільова функція може мати таку формулу (1):

$$\max_{F(\cdot)} W = \lambda_1 R_{agg}(F) + \lambda_2 \bar{S}(F) - \lambda_3 C(F) \quad (1)$$

де: $R_{agg}(F)$ - агрегований внесок усіх суб'єктів малого та середнього бізнесу у відновлення (зайнятість, податки, відбудова тощо); \bar{S} - середній рівень соціальної відповідальності бізнесу у всьому сегменті малого та середнього підприємництва; $C(F)$ - фінансові витрати на реалізацію програм підтримки; λ_i - ваги, що відображають державні пріоритети (наприклад, високе λ_1 та λ_2 свідчить про пріоритет соціального відновлення, а високе λ_3 про пріоритет бюджетної економії).

Варто зазначити, що цільова функція має лінійний вигляд, що викликає низку обмежень. У першу чергу, функція не враховує поведінкові чинники

суб'єктів малого та середнього бізнесу та ризику ендогенності. По-друге, модель є статичною та не враховує часову динаміку. Крім того, варто зауважити, що така модель може мати критику з позиції посилення нерівності та відновлення соціальної справедливості. Такий підхід надає перевагу, в першу чергу, суб'єктам малого та середнього бізнесу, що мають високу початкову спроможність соціально відповідальної поведінку.

З іншого боку, до переваг функції можна віднести інтеграцію стратегічних пріоритетів та підвищення ефективності ресурсорозподілу.

Висновки. Результати дослідження підтверджують, що в умовах воєнного стану соціальна відповідальність малого та середнього бізнесу трансформувалась в елемент національної стійкості. Дослідження свідчать, що існуюча державна фінансова підтримка недостатньо ефективно інтегрована з критеріями соціальної відповідальності бізнесу та спрямована, у більшості випадків, на подолання регіональної та секторальної диспропорції. У роботі розроблено модель інтеграції індексу соціальної відповідальності бізнесу у функцію державної підтримки. Застосування моделі дозволить сприяти забезпеченню соціальної стабільності та економічному зростанню суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні.

1. Jovovi D. Model of open innovation and development of small and medium enterprises. *Poslovna Ekonomija*. 2018. Vol. 12, No 1. P. 256–275. DOI: <https://doi.org/10.5937/poseko13-15686>.

2. Su Z. Design and Research on Financing Model for Small and Medium-sized Enterprises under the Digital Transformation of Commercial Banks. *Frontiers in Sustainable Development*. 2025. Vol. 5, No 3. P. 275–284. DOI: <https://doi.org/10.54691/wt0hmj17>.

3. The main available funding mechanisms for business. Recovery of the Ukrainian economy. KSE/Kyiv School of Economics, 2023. URL: <https://lnk.ua/B4OR0wWNG> (дата звернення: 20.05.2025).

4. Xu X., Hu Y., Tahir S. H. Nexus between Ease of Doing Business and Foreign Direct Investment: Evidence from 130 Economies. *E3S Web of Conferences*. 2023. Vol. 409. 06015. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202340906015>

5. Бабич І. В., Юрко І. С. Формування механізму державної підтримки малого та середнього бізнесу регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 50. С. 153–169. DOI: [10.32782/2413-9971/2024-50-26](https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-50-26).

6. Безугла Л. С., Герасименко Т. В., Белобородова М. В., Нечепуренко М. О. Соціальні інновації малого та середнього бізнесу в Україні. *Економічний вісник Дніпровського технологічного університету*. 2024. № 86. С. 49–59. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/86.049>.

7. Возняковська К. Імплементация законодавства ЄС у національне законодавство України щодо регулювання державної підтримки малого та середнього бізнесу. *Аналітичне та порівняльне правознавство*. 2024. 4. 194–197. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.32>

8. Глобальний рейтинг складності ведення бізнесу: де найлегше та найважче розпочати справу у 2024 році? URL: <https://lnk.ua/k4kjmwbNL> (дата звернення: 20.05.2025).

9. Гнатик Я. Б., Овандер Н. Л., Томах В. В. Інноваційні підходи до підтримки та розвитку малого і середнього бізнесу в регіонах України. *Бізнес Інформ*. 2024. № 4. С. 107–114. DOI: [10.32983/2222-4459-2024-4-107-114](https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-4-107-114).

10. Гук О. та ін. Оцінка ефективності державної політики щодо розвитку малого та середнього бізнесу: фінансовий аспект. *Проблеми фінансово-кредитної діяльності теорії та практики*. 2024. № 1(54). С. 174–187. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcattrp.1.54.2024.4265>.

11. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.04.2025).

12. Інформація про результати державної програми «Доступні кредити 5-7-9» станом на 19.04.2024. Фонд розвитку підприємництва. URL: <https://lnk.ua/dNYK3mkeM> (дата звернення: 25.06.2025).

13. Калічева Н., Бредиха М., Шевченко В. Проблеми соціального розвитку малого та середнього підприємства в сучасних ринкових умовах. Приазовський економічний вісник. 2021. № 5(28). DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-5-11>.

14. Кобеля-Звір М., Звір Ю. Грантова підтримка програми EU4BUSINESS для мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні під час війни. Наукова думка: Економіка та менеджмент. 2023. № 3(83). DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666x/2023-83-12>.

15. Мельник В., Підлісний Ю. Державна підтримка малого та середнього бізнесу в Україні. Бізнес-Навігатор. 2023. № 1(71). DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.71-5>.

16. Мельник М. І., Мединська Т. В. Механізми підтримки та стимулювання розвитку підприємницького сектору України в умовах війни. Академічні візії. 2024. Вип. 36. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13930010>.

17. Михайло Ю. Інвестиційне кредитування малого та середнього бізнесу в Україні в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. Економічний аналіз. 2024. Т. 34, № 2. С. 317–326. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.317>.

18. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2024. 84 с. URL: <https://lnk.ua/k4x96q6ey>. (дата звернення: 20.05.2025).

19. Пошукова система програм міжнародних фінансових інституцій та донорів, направлених на підтримку ММСБ в Україні. ТОВ «Агріаналітика». URL: <https://agrianalytica.com/uk/matrix/banks-and-finance> (дата звернення: 25.06.2025).

20. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січ. 2020 р. № 66-р. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>. (дата звернення: 20.05.2025).

21. Програми. Фонд розвитку підприємництва. URL: <https://bdf.gov.ua/programs/> (дата звернення: 25.06.2025).

22. Результати дослідження стану бізнесу в Україні у вересні 2025 року. URL: <https://lnk.ua/aVp9IkND> (дата звернення: 25.06.2025).

23. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. URL: <https://cases.media/en/news/social-na-vidpovidalnist-biznesu-v-umovakh-viini> (дата звернення: 25.04.2025).

24. Устименко М. Оптимізація стратегії державної підтримки малого та середнього підприємництва на регіональному рівні через інвестиційні та інноваційні заходи. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». 2024. Вип. 11, № 4. С. 120–132. DOI: <https://doi.org/10.52566/msu-econ4.2024.120>.

1. Jovovi D. Model of open innovation and development of small and medium enterprises. Poslovna Ekonomija. 2018. Vol. 12, No 1. P. 256–275. DOI: <https://doi.org/10.5937/poseko13-15686>.

2. Su Z. Design and Research on Financing Model for Small and Medium-sized Enterprises under the Digital Transformation of Commercial Banks. Frontiers in Sustainable Development. 2025. Vol. 5, No 3. P. 275–284. DOI: <https://doi.org/10.54691/wt0hmj17>.

3. The main available funding mechanisms for business. Recovery of the Ukrainian economy. KSE/Kyiv School of Economics, 2023. URL: <https://lnk.ua/B4OR0wWNG> (data zvernennia: 20.05.2025).

4. Xu X., Hu Y., Tahir S. H. Nexus between Ease of Doing Business and Foreign Direct Investment: Evidence from 130 Economies. E3S Web of Conferences. 2023. Vol. 409. 06015. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202340906015>

5. Babych I. V., Yurko I. S. Formuvannia mekhanizmu derzhavnoi pidtrymky maloho ta srednoho biznesu rehionu. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. № 50. S. 153–169. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-50-26>.

6. Bezuhla L. S., Herasymenko T. V., Bieloborodova M. V., Nechepurenko M. O. Sotsialni innovatsii maloho ta srednoho biznesu v Ukraini. Ekonomichniy visnyk Dniprovskoho tekhnolohichnoho universytetu. 2024. № 86. S. 49–59. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut.86.049>.

7. Vozniakovska K. Implementatsiia zakonodavstva YeS u natsionalne zakonodavstvo Ukrainy shchodo rehuliuвання derzhavnoi pidtrymky maloho ta srednoho biznesu. Analitичne ta porivnialne pravoznavstvo. 2024. 4. 194–197. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.32>

8. Hlobalnyi reitynh skladnosti vedennia biznesu: de nailehshe ta naivazhche rozpochaty spravu u 2024 rotsi? URL: <https://lnk.ua/k4kjmwbNL> (data zvernennia: 20.05.2025).

9. Hnatyk Ya. B., Ovander N. L., Tomakh V. V. Innovatsiini pidkhyody do pidtrymky ta rozvytku maloho i serednoho biznesu v rehiionakh Ukrainy. *Biznes Inform.* 2024. № 4. S. 107–114. DOI: 10.32983/2222-4459-2024-4-107-114.
10. Huk O. ta in. Otsinka efektyvnosti derzhavnoi polityky shchodo rozvytku maloho ta serednoho biznesu: finansovy aspekt. *Problemy finansovo-kredytnoi diialnosti teorii ta praktyky.* 2024. № 1(54). S. 174–187. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.1.54.2024.4265>.
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (data zvernennia: 25.04.2025).
12. Informatsiia pro rezultaty derzhavnoi prohramy «Dostupni kredyty 5-7-9» stanom na 19.04.2024. Fond rozvytku pidpriemnytstva. URL: <https://lnk.ua/dNYK3mkeM> (data zvernennia: 25.06.2025).
13. Kalicheva N., Bredykh M., Shevchenko V. Problemy sotsialnoho rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v suchasnykh rynkovykh umovakh. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk.* 2021. № 5(28). DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-5-11>.
14. Kobelia-Zvir M., Zvir Yu. Hrantova pidtrymka prohramy EU4BUSINESS dla mikro-, maloho ta serednoho biznesu v Ukraini pid chas viiny. *Naukova dumka: Ekonomika ta menedzhment.* 2023. № 3(83). DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666x/2023-83-12>.
15. Melnyk V., Pidlisnyi Yu. Derzhavna pidtrymka maloho ta serednoho biznesu v Ukraini. *Biznes-Navigator.* 2023. № 1(71). DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.71-5>.
16. Melnyk M. I., Medynska T. V. Mekhanizmy pidtrymky ta stymuliuвання rozvytku pidpriemnyt'skoho sektoru Ukrainy v umovakh viiny. *Akademichni vizii.* 2024. Vyp. 36. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13930010>.
17. Mykhailo Yu. Investytsiine kredytuвання maloho ta serednoho biznesu v Ukraini v umovakh voiennoho stanu: vyklyky ta perspektyvy. *Ekonomichnyi analiz.* 2024. T. 34, № 2. S. 317–326. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.317>.
18. Otsinka vplyvu viiny na mikro-, mali ta seredni pidpriemnytstva v Ukraini. *Kyiv: Prohrama rozvytku OON v Ukraini,* 2024. 84 s. URL: <https://lnk.ua/k4x96q6ey>. (data zvernennia: 20.05.2025).
19. Poshukova systema program mizhnarodnykh finansovykh instytutsii ta donoriv, napravlenykh na pidtrymku MMSB v Ukraini. TOV «Ahrianalytika». URL: <https://agrianalytica.com/uk/matrix/banks-and-finance> (data zvernennia: 25.06.2025).
20. Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi spryiannia rozvytku sotsialno vidpovidalnoho biznesu v Ukraini na period do 2030 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 sich. 2020 r. № 66-r. Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>. (data zvernennia: 20.05.2025).
21. Prohramy. Fond rozvytku pidpriemnytstva. URL: <https://bdf.gov.ua/programs/> (data zvernennia: 25.06.2025).
22. Rezultaty doslidzhennia stanu biznesu v Ukraini u veresni 2025 roku. URL: <https://lnk.ua/aVp9llkND> (data zvernennia: 25.06.2025).
23. Sotsialna vidpovidalnist biznesu v umovakh viiny. URL: <https://cases.media/en/news/socialna-vidpovidalnist-biznesu-v-umovakh-viiny> (data zvernennia: 25.04.2025).
24. Ustymenko M. Optymizatsiia stratehii derzhavnoi pidtrymky maloho ta serednoho pidpriemnytstva na rehionalnomu rivni cherez investytsiini ta innovatsiini zakhody. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Serii «Ekonomika».* 2024. Vyp. 11, № 4. S. 120–132. DOI: <https://doi.org/10.52566/msu-econ4.2024.120>.